

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq/>

IRAK TÜRKLERİNİN TOPLUM DİLBİLİMSEL TUTUMLARI

Asst.Lect. Kubra Saadun Jaafer

University of Kirkuk / College of Education for Humanities – Department of Turkish

kubrasaadun@uokirkuk.edu.iq

تاريخ القبول : 2024-11-12

تاريخ التعديل 2024-11-12

تاريخ الارسال 2024-10-27

Abstract: Iraqi Turkish is a language that has been spoken and written by Turks living in Iraq for nearly a thousand years and is currently recognized as an official language by the Iraqi government. During the Ottoman Empire, Iraqi Turks used standard Turkish as their written language, and with the beginning of the Iraqi Kingdom period (1921), Turks living in Iraq continued to use Standard Turkish as their written language. Iraqi Turkish has different dialects and its own unique linguistic structure. The social status of Iraqi Turkish, both in written and spoken forms, has varied depending on cultural and political developments. Policies over the years, as well as educational and cultural policies, have weakened the status of Iraqi Turkish.

The aim of this research is to measure the attitude levels of Iraqi Turks towards their native language, Turkish. To achieve this, a survey was conducted with 474 Turkish-origin participants living in Erbil, Mosul, Kirkuk, and Salahaddin, where Turks have a significant presence and coexist with other ethnic groups. The survey focused on their preferences regarding the status of Turkish as an official language in Iraq and its usage in public and institutional settings. Pearson Chi-square test was used for data analysis. The results indicate that 97.7% of the participants support Turkish as an official language. The usage rate of Turkish in official domains is 62.8%, while in public domains it is 81.7%. These findings suggest that although Iraqi Turks may not fully embrace their native language, they exhibit a high level of positive attitude towards it.

Keywords: Iraqi Turkish, Sociolinguistics, Language Attitudes, Chi-square

مخلص

اللغة التركية في العراق هي اللغة التي يستخدمها الأتراك الذين يعيشون في العراق منذ حوالي ألف عام سواء في لغة الكتابة أو لغة الكلام، وهي معترف بها رسمياً من قبل الدولة العراقية. استخدم الأتراك في العراق اللغة التركية القياسية لدولة تركيا كلغة الكتابة خلال فترة الإمبراطورية العثمانية، واستمروا في استخدامها بنفس الطريقة في الكتابة مع بداية فترة المملكة العراقية (1921). تتمتع اللغة التركية في العراق بهياكل لغوية خاصة بها من خلال لهجاتها المختلفة. وقد شهدت مكانتها الاجتماعية تغيرات، سواء في لغة الكتابة أو لغة الكلام، نتيجة التطورات الثقافية والسياسية. حيث أن السياسات الديموغرافية على مر السنين، بالإضافة إلى سياسات التعليم والثقافة، أدت إلى تضعيف مكانة اللغة التركية في العراق .

هدف هذه الدراسة هو قياس مستويات الموقف بالنسبة لأتراك العراق تجاه اللغة التركية، التي هي لغتهم الأم. تم إجراء دراسة على 474 مشاركاً من أصول تركية في المدن التي يكثر فيها الأتراك، مثل أربيل، الموصل، كركوك، وصلاح الدين، بهدف تحديد مواقفهم تجاه لغتهم الأم. و تم استخدام استبيانات تسأل عن رغبتهم في أن تكون اللغة التركية لغة رسمية في العراق، وكذلك استخدام اللغة التركية في المجالات العامة والمؤسسية. تم استخدام اختبار كاي-تربيع لبيانات التحليل. ووفقاً لنتائج الدراسة، فإن 97.7% من المشاركين يدعمون اللغة التركية في العراق كلغة رسمية. بينما تبلغ نسبة استخدام هذه اللغة في المجالات الرسمية 62.8%، وفي المجالات العامة تصل إلى 81.7%. تشير هذه النتائج إلى أن الأتراك في العراق يظهرون مستويات عالية من المواقف الإيجابية تجاه لغتهم الأم، حتى وإن لم تكن مواقفهم كاملة. **الكلمات المفتاحية:** اللغة التركية في العراق، علم اللغة الاجتماعي، المواقف اللغوية، اختبار كاي تربيع.

IRAK TÜRKLERİNİN TOPLUM DİLBİLİMSEL TUTUMLARI

Öğr.Üye. Kubra Saadun Jaafer*

Kerkük Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü

kubrasaadun@uokirkuk.edu.iq

Özet

Irak Türkçesi, Irak'ta yaklaşık bin yıldır yaşayan Türklerin, ister yazı dilinde ve ister konuşma dilinde kullandığı ve halihazırda Irak Devleti tarafından kabul edilen resmi bir dildir. Irak Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yazı dili olarak standart Türkiye Türkçesini kullanmış, Irak Kraliyet döneminin (1921) başlamasıyla Irak'ta yaşayan Türkler aynı şekilde yazılı dil olarak Standart Türkiye Türkçesini kullanmaya devam etmiştir. Irak Türkçesinin farklı lehçeleriyle kendine özel dil bilimsel yapısı bulunmaktadır. Irak Türkçesinin toplumsal statüsünde, ister yazılı dillinde ister konuşma dilinde, kültürel ve siyasal gelişmelere bağlı olarak farklılıklar görülmüştür. Yıllar boyunca sürdürülen demografik politikalar, eğitim ve kültür politikaları, Irak Türkçesinin statüsünü zayıflatmıştır. Bu araştırmanın amacı; Irak Türklerinin ana dilleri olan Türkçeye tutum düzeylerini ölçmek, Türklerin yoğun bir şekilde var oldukları ve diğer etnik gruplarla birlikte yaşadıkları, Erbil, Musul, Kerkük ve Selahaddin şehirlerindeki 474 Türk kökenli katılımcıya "Irak'ın genelinde Türkçenin resmi bir dil olması konusunda istekleri ve kamusal/ kurumsal alanlarda Türkçenin kullanımına" yönelik sormacaları kullanarak katılımcıların ana dillerine olan tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Verilerin analizi için Pearson Ki-kare testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Irak Türkçesi katılımcılar tarafından %97,7 oranında resmi bir dil olarak desteklenmektedir. Resmi alanlarda bu dilin kullanım oranı %62,8 iken, kamusal alanlarda ise %81,7'dir. Bu bulgular, Irak Türklerinin ana dillerine yönelik tam tutum sağlamasalar bile yüksek düzeylerde olumlu tutum sağladıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkçesi, Toplumdilbilim, Dil Tutumları, Ki-kare\.

* مدرس مساعد جامعة كركوك / كلية التربية للعلوم الإنسانية / قسم اللغة التركية

1. GİRİŞ

Millî kimlik, bireylerin içinde buldukları sosyal, siyasal ve tarihsel ortamlarla şekillenen bir aidiyet duygusudur. Kişinin veya topluluğun kendi kimliğini, geçmişini, kültürel mirasını ve değerlerini fark etmesi ve bunları bilinçli bir şekilde sahiplenmesi millî kimliğin özünü oluşturur. Bu kavram, bir milletin özgün yaşam biçimini, geleneklerini ve değerler sistemini kapsayarak, o milletin kendine has "milli karakterini" tanımlar (Weeks vd., 1998: 85). Milli kimlik, bir millete mensup olma hissini güçlendirir ve bu hissiyat, bireylerin kendilerini diğer uluslardan ayıran özellikleri benimsemelerini sağlar (<https://sozluk.gov.tr/>). Hem bireysel hem de toplumsal düzeyde köklü bir aidiyet bilinci sunarak, bireylerin kim olduklarını, nereye ait olduklarını belirginleştiren bir yapı taşına dönüşür (Cihad ve Aksoy, 2019: 3).

Toplum, ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelen bireylerin oluşturduğu bir yapıdır; dil ise bu yapının en temel iletişim aracıdır. Bir bireyin herhangi bir toplumsal gruba veya konuşma topluluğuna ait olduğunun en belirgin göstergesi onun dilidir (Karahana, 2001: 131). Dil, toplumu oluşturan ve çeşitli kesimler tarafından kullanılan karmaşık bir yapıdır. Toplumsal kurallar ve yasalardan bağımsız düşünülmez. Bu bağlamda, toplumdilbilimcinin temel görevi, farklı grupların dilsel davranışlarını belirleyen kuralları tespit etmek ve bu kurallar çerçevesinde bireysel davranışları açıklamaktır (König, 1991).

Dil ile ilgili tutumlar, toplumdilbilimin önemli inceleme konularından biridir. Tutum, bir bireyin sosyal çevresindeki olaylara ve olgulara yönelik geliştirdiği psikolojik duruşu temsil eder ve bu duruş, kişinin davranışlarını şekillendirir (Güvenç, 1976: 26). Crystal, dil tutumlarını bireyin kendi dili veya başka dillere dair düşünceleri olarak tanımlar ve bu düşüncelerin olumlu ya da olumsuz yönde olabileceğine dikkat çeker (Crystal, 1992: 215). Tutum, bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç temel öğeden oluşur. Bu üç bileşen arasında genellikle içsel bir uyum olduğu kabul edilir. İnceoğlu'na göre, bir kişi, bir konu hakkında sahip olduğu bilgiler nedeniyle o konuya olumlu bakıyorsa, bu olumlu tutum, sözlerinde veya davranışlarında kendini gösterir (İnceoğlu, 2011: 29). Konuşucular yalnızca kendi anadillerini ve kullandıkları dil biçimlerini kullanmakla kalmaz, aynı zamanda bu dilleri sürekli olarak farklı açılardan değerlendirirler.

Toplumdilbilimin dil tutumları konularından hareketle, Irak'taki Türk varlığının tarihsel gelişimine bakıldığında, farklı dönemlerde çeşitli adlarla anılan Türk, Türkmen, Kızılbaş (Alevi) ve Yörük gibi gruplar arasında etnik bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bu topluluklar, tarih boyunca Oğuz (Türkmen) kökenine sahip bir milletin torunları olarak kabul edilmiştir. Hepsi, aynı kültürel ve etnik mirası paylaşan gruplardır ve tarih boyunca isim değişiklikleri olsa da aynı kökten gelen topluluklar olarak kabul edilirler. (Sümer, 1980: 174).

11. yüzyıl ve sonrasında Orta Asya'dan sürekli olarak Türk göçleri yaşanmıştır. Bu göçler sırasında bazı Türk boyları Orta Asya'da kalırken, diğer gruplar batıya

yönelmiş ve farklı bölgelere dağılmıştır. Batıya göç edenler arasında, kimi Karadeniz'in kuzeyinden ilerlemiş, bazıları Kafkasya'da yerleşmiş, bir kısmı ise güneye inerek Anadolu'ya girmiştir. Bu büyük göç hareketleri sonucunda, Türk boyları İran, Azerbaycan, Kafkasya, Suriye, Irak, Mısır, Anadolu ve Rumeli gibi geniş coğrafyalara dağılmışlardır (Özkan vd., 2013: 126). Türklerin Irak'a yerleşimi de uzun bir süreci kapsamış olup, 674 yılına kadar uzanan tarihi bir arka plana sahiptir (Demirci, 1991: 25).

Irak Türkleri, köklü bir geçmişe sahip olup, Irak'ın en önemli etnik topluluklarından biridir. Yerleşim alanları oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu yerleşim bölgeleri, Erbil, Musul ve çevresindeki kasabaları, Telafer ilçesini, Reşadiye, Nebi Yunus, Yarımca, Kerkük ve çevresindeki köy ve kasabaları kapsar. Ayrıca Dakuk (Tavuk), Tazehurmatu, Tuzhurmatu ve Bayat köyleri, Yenice, Çardaklı, Karatepe, Emirli, Kifri (Salahiye), Altunköprü, Leylan gibi yerleşimler de bu alanlara dahildir. Bağdat ve Bağdat'ın doğu ile güneydoğusunda bulunan Mendeli, Hanekin, Kızılabat, Köşk, Bedre, Cessan, Deliabbas kasabaları ve çevresindeki köyler de Irak Türklerinin yerleşim yerleri arasında yer almaktadır. (Jaafer, 2022).

1900'lü yılların başında yaklaşık iki milyon olan Irak'ın nüfusu, 1947'de 4.186.000, 1957'de 6.298.000, 1965'te 8.220.000, 1977'de 12.171.500, 1987'de 16.335.000 ve 1995'te 20.400.000 olarak kaydedilmiştir (Akkan, 1999: 83). 1995 yılından sonra resmi bir nüfus sayımı yapılmamış olmasına rağmen, 2014 yılında gerçekleştirilen Irak parlamento seçimleri verilerine dayanarak, ülkenin nüfusunun yaklaşık 35 milyon olduğu tahmin edilmiştir. Irak Türklerinin nüfusu ise bu dönemde toplam nüfusun %9-10'u olarak gösterilmiştir. Buna göre, Irak'ta 3 ile 4 milyon arasında bir Türk nüfusunun bulunduğu tahmin edilmektedir (Duman, 2014).

Irak devleti, 1921 senesinde kurulmuş, ilk anayasası 1925 yılında ortaya çıkmıştır. Anayasanın 17. Maddesinde, devletin resmi dili, Arapça olduğu zikredilmiştir (Anayasa, 1925). Dolayısıyla tek dillilik temelinde bir dil politikası benimsenmiştir. 1931 yılında çıkan Yerel Diller Yasasında Arapça dillinin yanında Kürtçenin de belirli ilçelerde resmi dil olduğu belirtilmiş, bu bölgelerde mahkemelerde Kürtçe ya da Türkçe kullanılması ve ilkokullarda eğitimin Kürtçe ya da Türkçe olması ön görülmüştür. Devletin 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne vermiş olduğu taahhütnamede, Irak'ın resmi dilinin Arapça olduğu vurgulanmış, ancak yargı önünde ve ilkokul düzeyindeki eğitimde Irak'taki Arap olmayan halklara (Türkler, Kürtler) yukarıda da belirtilen haklar verilmiştir (Hürmüzlü, 2015: 1). 1958 yılında kraliyet rejiminin yıkılması ve cumhuriyetin ilan edilmesi sonucunda çıkan anayasada resmi dil konusuna değinilmemişse de anayasanın 2. Maddesinde "Irak Arap Ümmeti'nin bir parçasıdır." olduğu ve 3. Maddesinde ise "Araplarla Kürtlerin ülkede ortak oldukları" vurgulanmıştır (Anayasa, 1958). Sonraki dönemlerde Irak'ta çıkan 1964 anayasanın 3. Maddesinde ve 1968 anayasasının 4. Maddesinde devletin resmi dilinin Arapça olduğu vurgulanmakla yetinilmiştir (Anayasa, 1964-1968). 1970-1990 anayasalarının 7. Maddelerinde Arapça Irak'ın genelinde resmi dildir

ancak Kürtlerin bulunduğu bölgelerde Arapçanın yanında Kürtçe resmi bir dil olduğu vurgulanmıştır (Anayasa 1970-1990)

2003'teki işgalin ardından Irak'ta siyasi yapıda önemli değişiklikler olmuş ve daha çok demokratik bir sistem kurulmuştur. Bu yeni sistemin temelini oluşturan 2005 Anayasası'na göre, Arapça ve Kürtçe 9. maddede devletin resmi dilleri olarak kabul edilmiştir. Bu diller, resmi yazışmalarda, para birimlerinde, devlet belgelerinde ve iç-dış devlet işlerinde kullanılır. 10. madde ise Türkçe ve Süryanice dillerini "yerel resmi diller" olarak tanımlamaktadır. Bu, Türkçe ve Süryanice'nin yoğun olarak konuşulduğu bölgelerde idari işlemlerde kullanılabileceği anlamına gelir. Bu anayasa, Türkçenin ilk kez yerel resmi bir dil olarak kabul edildiği bir anayasa olması açısından önemlidir. Ayrıca, Ermenice ve Mendaice gibi azınlık dilleri de anayasa tarafından tanınmıştır. Her bölge veya ilin yoğun nüfuslu topluluğu, kendi dilini yerel resmi dil olarak kullanma hakkına sahiptir ve her milletin kendi anadilinde eğitim görme, okullar açma gibi hakları da güvence altına alınmıştır (Anayasa, 2005).

2004 yılında Türkmeneli Televizyonu, Irak Türklerini temsil eden resmi Türkçe yayın yapan kanal olarak faaliyetlerine başlamıştır. İlk olarak Kerkük'te yayın yapmaya başlayan bu televizyon kanalı, daha sonra Türklerin yoğun olarak yaşadığı diğer bölgelere de yayınlarını genişletmiştir. Bununla birlikte, Türkçe yayımlanan dergi ve gazeteler de Latin alfabesi kullanarak daha özgür bir şekilde yayın yapmaya başlamıştır. Ayrıca devlet okullarında Türkçe eğitim verme hakkı tanınmış ve Türklerin yoğun yaşadığı birçok bölgede ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite seviyelerinde Türkçe eğitim uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, Irak yönetiminin genel dil politikası tek dillilik üzerine kuruludur, ancak Türk, Kürt ve diğer etnik grupların bir arada bulunduğu bölgelerde bölgesel çok dillilik politikası da uygulanmaktadır.

Bu araştırmada, katılımcıların ana dillerine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla Irak'ın Musul, Erbil, Kerkük ve Selahaddin şehirlerinden seçilen 474 Türk kökenli katılımcıyla görüşülmüştür. Katılımcılara, "Irak Türkçesinin resmi bir dil olması isteği ve kamusal ile kurumsal alanlarda Türkçe kullanımına yönelik tutumları" hakkında sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, katılımcıların dil tutumlarının yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu ve toplumsal konumlarıyla olan ilişki de değerlendirilmiştir. Böylece katılımcıların, ana dillerine yönelik olumlu veya olumsuz tutumları belirlenmeye çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, Irak'ta yaşayan Türklerin ana dillerine karşı tutumlarını belirlemeyi amaçlamakta olup, nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modelleri arasında

yer alan ilişkisel tarama modelini kullanmaktadır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzdeki bir durumu olduğu gibi belirleyen, öğrenmenin gerçekleşmesi ve istenen davranışların bir kişide gelişmesi için uygulanan süreçlerin tamamıdır. Genel tarama modeli, çok sayıda öğeden oluşan bir evrende, genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tamamı veya ondan seçilecek bir grup örnek veya örneklem üzerinde tarama yapılmasını içerir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını belirlemeyi hedefleyen bir tarama yaklaşımıdır. Bu modelde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği ve eğer değişim varsa, bu değişimin nasıl gerçekleştiği incelenmeye çalışılır (Karasar, 2011).

2.1. Veri Toplama Araçları

Veri toplama yöntemi olarak, araştırmacı Sonel Bosnalı tarafından İran Türklerinin Dilleri üzerine yapılan çalışmada kullanılan Toplumdilbilim sormacası (Bosnalı, 2007) model alınarak tasarlanan sormaca tekniği kullanılmıştır. Bu sormaca, dil yetileri, dil kullanımları ve dil tutumlarını ölçümleyerek dilin konumunu belirlemeyi olanaklı kılmaktadır. Dilin konumunu belirlemek için ise çeşitli ölçekler geliştirilmiştir.

Irak Türklerinin ana dillerine karşı tutumlarının incelendiği bu çalışmada Likert ölçeği benimsenmiştir. Ölçek; 4 ve 5 dereceli Likert tipi, 3 maddeden oluşmaktadır. (Örn. “Irak’ın genelinde Türkçe dilinin resmi bir dil olmasını destekliyor musunuz?”, “Resmi kurumlarda (Devlet dairelerinde) Türkçe yeterince kullanılıyor mu?” “Sokak, kafe, restoran gibi, kamusal alanlarda Türkçe kullanılıyor mu?”) katılımcılardan kendilerine yöneltilen bu üç soruda 1. (kesinlikle desteklemiyorum/ kesinlikle kullanılmıyor), 2. (desteklemiyorum/ kullanılmıyor), 3. (fikrim yok), 4. (destekliyorum/ kullanılıyor) 5. (kesinlikle destekliyorum/ kesinlikle kullanılıyor) başlıkları altında değerlendirmeleri istenmiştir.

2.2. Örneklem

Irak’ta günümüzde üçüncü etnik grup olarak tanımlanan ve Musul, Erbil, Kerkük ve Selaheddin şehirlerinde yaşayan Türk kökenli nüfus, bu araştırmanın evreni olarak seçilmiştir. 2021 senesinde açıklanan Irak İstatistik ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kurumu’nun nüfus göstergesine göre bu dört şehrin toplam nüfusu 9483924 kişi olarak belirlenmiştir (<https://www.cosit.gov.iq/ar/2013-01-31-08-43-38>). Bu evrenden **0,00005** oranında bir küçültme yapılarak **474** katılımcıdan oluşan bir örneklem oluşturulmuştur. Okul (Ortaokul-Lise) ve üniversite öğrencileri ile görüşmeler gerçekleştirmek için Türkmen Eğitim Müdürlüğü ve Üniversite Dekanlığı’ndan izin alınmıştır. Ev hanımı, emekli ve işsiz gönüllü katılımcılara ise sosyal çevre, akraba ve arkadaşlar aracılığıyla ulaşılmıştır. Gönüllü olmayanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmamızda, örnekleme yöntemlerinden rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek, eğitim

durumu, doğum yeri, ikamet yeri, sosyal (kentsel ile kırsal), etnik durumlarına ait özelliklerini yansıtan bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Düzeyler	Sayı	%
Cinsiyet	Erkek	245	51,7
	Kadın	229	48,3
Yaş	10 -19 yaş arası	120	25,3
	20 -34 yaş arası	119	25,1
	35- 49 yaş arası	122	25,7
	50 yaş ve üzeri	113	23,8
Meslek	Emekli	18	3,8
	Ev hanımı	50	10,5
	Öğrenci	141	29,7
	İşsiz	31	6,5
	Özel	70	14,8
	Resmi	164	34,6
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	11	2,3
	Okuma yazma bilmiyor/ Okul terk	28	5,9
	İlkokul mezunu	53	11,2
	Ortaokul, Lise ve dengi okul mezunu	120	25,3
	Üniversite mezunu, Lisans ve üstü mezunu	262	55,3
Doğum yeri	Selahaddin	85	18,0
	Kerkük	85	18,0
	Erbil	100	21,0
	Musul	204	43,0
İkamet yeri	Selahaddin	85	18,0
	Kerkük	85	18,0
	Erbil	100	21,1
	Musul	204	43,0
Sosyal	Kentsel	311	65,6
	Kırsal	163	34,4
Etnik Durumu	Türk	474	100,0
Toplam		474	100,0

Katılımcı kümesini erkekler %51,7, kadınlar ise %48,3 oranla temsil etmektedir. Katılımcılar, dört yaş kategorisine ayrılmıştır. Buna göre, 120 kişiden oluşan 10-19

yaş arası birinci grup, örneklemin %25,3'ünü oluşturmaktadır. 119 kişiden oluşan 20-34 yaş arası ikinci grup, örneklemin %25,1'ini; 122 kişiden oluşan 35-49 yaş arası üçüncü grup, örneklemin %25,7'sini ve 113 kişiden oluşan 50 yaş ve üzeri dördüncü grup ise örneklemin %23,8'ini teşkil etmektedir.

Meslek grupları altı kategoriye ayrılmıştır. Sormacaya katılanların %3,8'i emekli, %10,5'i ev hanımı, %29,7'si öğrenci, %6,5'i işsiz, %14,8'i özel sektörde çalışmakta ve %34,6'sı resmi dairelerde çalışmaktadır. Bu oranlarla örneklemini temsil etmektedirler.

Eğitim durumu dört gruba ayrılmıştır. Katılımcıların %2,3'ü (11 kişi) okuryazar değil; %5,9'u (28 kişi) okuma yazma biliyor veya okul terk; %11,2'sini (53 kişi) ilkokul mezunu, %25,3'ü (120 kişi) ortaokul, lise veya dengi okul mezunu ve %55,3'ü (262 kişi) yüksekokul, lisans ve üstü mezunu olarak gruplandırılmıştır.

Katılımcıların doğum yeri ve ikamet yeri dikkate alınmıştır. Buna göre, %18,0'i (85 kişi) Selahaddin'den, %18,0'ı (85 kişi) Kerkük'ten, %21,0'ı (100 kişi) Erbil'den, %43,0'ı (204 kişi) Musul'dan katılmaktadır. Bu illerde ikamet eden katılımcıların %65,5'i (311 kişi) kentsel alanda, %34,4'ü (163 kişi) ise kırsal alanda yaşamaktadır. Sormacaya katılanların (%100'ü) Türk etnik kökenine sahiptir.

Bu çalışmada, her sorunun parametrelerini belirlemek için altı sosyokültürel kategori dikkate alınmıştır. Katılımcıların, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu, ikamet yeri, sosyal (kentsel, kırsal) durumlarına göre anlamlı farklılıklar olup olmadığına dair sonuçlar elde edilmiştir.

2.3. Süreç

Sormacalar, yukarıda belirtildiği gibi Türk nüfusunun en yoğun şekilde yaşadığı illerden Kerkük, Musul, Erbil ve Selaheddin'de farklı yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, ikamet yeri, kentsel ve kırsal gruplarından bireylere uygulanmıştır. Araştırmaya katılanlar, Sormacaları kendi boş zamanlarında ve bazen yüz yüze bazen de güvenlik durumlarından dolayı (Musul'un bazı kentsel ve kırsal bölgelerinde) online olacak şekilde cevapladıktan sonra Araştırmacıya teslim edilmiştir. Sormacalar, (Arapça-Türkçe) iki dilde hazırlanmıştır. Bazı katılımcılar standart Türkçeye hakim olmadıklarından dolayı sormaca, araştırmacı tarafından Arapçaya çevirilerek katılımcılara da sormaca dil seçeneği sunulmuştur. Sormaca, katılımcılar tarafından yaklaşık (10-15) dakikada cevaplanmıştır.

2.4. Verilerin Çözülmesi

Katılımcılardan Türkçe, Arapça, Kürtçe ve diğer dillere yönelik tutumlarına ilişkin soruları yanıtlamaları istenmiştir. Verilerin istatistiksel analizi, her sorunun altı

parametre (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, ikamet yeri, kentsel ve kırsal) ile olan anlamlılığını belirlemek amacıyla Pearson Ki-kare testi kullanılarak yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların toplumdilbilimsel tutumlarına ilişkin değerlendirmelere ait bulgular tablolar eşliğinde yorumlanmıştır.

Türkçenin Resmi Dil Statüsüne Karşı Tutumlar

2. Tabloda katılımcıların Irak Türkçesinin Irak'ın tüm bölgelerinde resmî bir dil olmasını destekleyip veya desteklemediklerini belirlemek amacıyla "Irak'ın genelinde Irak Türkçesinin resmî bir dil olmasını destekliyor musunuz?" sorusu sorulmuş yanıt olarak 0 "kesinlikle desteklemiyorum", 1 "desteklemiyorum", 2 fikrim yok, 3 "destekliyorum", 4 "kesinlikle destekliyorum" seçenekleri önerilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Irak Türkçesi'nin Resmi Dil Olmasına Yönelik Yüzde ve Ki-kare Testi Sonuçları.

Seviye %	Cinsiyet		Yaş				Meslek					
	Erkek	Kadın	(10-19)	(20-34)	(35-49)	50+	Emekli	Hanımı	Öğrenci	İşsiz	Özel	Resmi
0	0,0	1,7	0,8	1,7	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	3,2	1,4	1,2
2	0,4	2,6	2,5	2,5	0,8	0,0	0,0	0,0	2,8	0,0	0,0	1,8
3	28,2	35,8	40,0	26,9	31,1	29,2	22,2	44,0	36,2	32,3	27,1	27,4
4	71,4	59,8	56,7	68,9	68,0	69,9	77,8	56,0	61,0	64,5	71,4	69,5
T	245	229	120	119	122	113	18	50	141	31	70	164
pearson's x ²	x ² = 12,793 Sd= 3 p= 0,005 p<,05		x ² = 11,540 Sd= 9 p= 0,240 p >,05				x ² = 16,267 Sd=15 p= 0,365 p >,05					
Seviye %	Eğitim Durumu					İkamet Yeri				Sosyal		Genel Toplam
	E0	E1	E2	E3	E4	alahaddin	Kerkük	Erbil	Musul	Kentsel	Kırsal	
0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0	2,0	0,6	1,2	0,8
2	9,1	0,0	0,0	1,7	1,5	0,0	1,2	2,0	2,0	1,9	0,6	1,5
3	18,2	21,4	45,3	39,2	27,5	40,0	22,4	23,0	36,8	27,3	40,5	31,9
4	72,7	78,6	54,7	59,2	69,5	60,0	76,5	75,0	59,3	70,1	57,7	65,8
T	11	28	53	120	262	85	85	100	204	311	163	
pearson's x ²	x ² = 20,073 Sd= 12 p= 0,066 p >,05					x ² = 19,789 Sd= 9 p= 0,019 p >,05				x ² = 10,009 Sd=3 p= 0,018 p<,05		474

2. Tabloda görüldüğü gibi, katılımcıların %0,8'i "kesinlikle desteklemiyorum", %1,5'i "fikrim yok", %31,9'u "destekliyorum", %65,8'i ise "kesinlikle destekliyorum" ifade etmektedirler. Dolayısıyla katılımcılar tarafından Irak Türkçesi %97,7 oranla desteklenmektedir.

Bu tutumun parametrelerini belirlemek için farklı sosyokültürel kategoriler dikkate alınmıştır. Ki-kare testine göre, bu Irak Türkçesi'nin resmi bir dil olmasını destekleme ile yaş [p= 0,240. p>,05], meslek [p= 0,365. p>,05], eğitim durumu [p=

0,066. $p > ,05$] arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak cinsiyet [$p = 0,005$. $p < ,05$], ikamet yeri [$p = 0,019$. $p < ,05$] ve sosyal durum (kentsel ve kırsal) [$p = 0,018$. $p < ,05$] arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Erkek katılımcılar kadın katılımcılara %99,6 oranla bu dilin resmi bir dil olmasını daha fazla desteklemektedirler. Ayrıca İkamet yeri açısından bakıldığında Kerkük ve kentsel alanlarda yaşayan katılımcılar, diğer bölgelere kıyasla daha yüksek oranla bu dilin resmi bir dil olmasını desteklemektedirler. Dolayısıyla katılımcılar tarafından %97,7 oranla resmi bir dil olması Irak Türkleri tarafından desteklenmektedir.

Türkçenin Resmi Kullanımına Yönelik Tutumlar

3. Tabloda katılımcılara, Irak Türkçesi'nin resmi kullanımına yönelik tutumları belirlemek amacıyla "resmi kurumlarda (devlet dairelerinde) Irak Türkçesi yeterince kullanılıyor mu?" sorusu sorulmuş yanıt olarak 0 "kesinlikle kullanılmıyor", 1 "kullanılmıyor", 2 "fikrim yok", 3 "kullanılıyor", 4 "kesinlikle kullanılıyor" seçenekleri önerilmiştir.

Tablo 3. Türkçenin Resmi Kullanımına İlişkin Yüzde ve Ki-kare Testi Sonuçları.

Seviye %	Cinsiyet		Yaş				Meslek					
	Erkek	Kadın	(10-19)	(20-34)	(35-49)	50+	Emekli	Hanımı	Öğrenci	İşsiz	Özel	Resmi
0	21,2	26,6	22,5	22,7	28,7	21,2	11,1	38,0	24,1	9,7	22,9	23,8
1	6,9	5,2	4,2	8,4	4,9	7,1	22,2	0,0	7,1	3,2	7,1	5,5
2	10,2	9,6	9,2	17,6	10,7	1,8	5,6	8,0	10,6	19,4	11,4	7,9
3	44,9	46,3	47,5	36,1	43,4	55,8	50,0	52,0	39,0	54,8	44,3	47,6
4	16,7	12,2	16,7	15,1	12,3	14,2	11,1	2,0	19,1	12,9	14,3	15,2
T	245	229	120	119	122	113	18	50	141	31	70	164
arson's χ^2	$\chi^2 = 3,758$ Sd= 4 p= 0,440 p >,05		$\chi^2 = 24,721$ Sd= 12 p= 0,016 p<,05				$\chi^2 = 34,170$ Sd=20 p= 0,025 p<,05					
Seviye %	Eğitim Durumu					İkamet Yeri				Sosyal		Genel Toplam
	E0	E1	E2	E3	E4	elahaddin	Kerkük	Erbil	Musul	Kentsel	Kırsal	
0	9,1	10,7	18,9	30,0	24,0	16,5	4,7	36,0	28,9	25,1	21,5	23,8
1	0,0	0,0	3,8	5,8	7,6	1,2	11,8	12,0	2,9	6,8	4,9	6,1
2	18,2	0,0	9,4	9,2	11,1	3,5	7,1	18,0	9,8	11,3	7,4	9,9
3	54,5	64,3	52,8	41,7	43,5	57,6	55,3	21,0	48,5	46,6	43,6	45,6
4	18,2	25,0	15,1	13,3	13,7	21,2	21,2	13,0	9,8	10,3	22,7	14,6
T	11	28	53	120	262	85	85	100	204	311	163	
Pearson's χ^2	$\chi^2 = 19,375$ Sd= 16 p= 0,250 p >,05					$\chi^2 = 77,608$ Sd= 12 p= 0,0001 p<,05				$\chi^2 = 14,348$ Sd= 4 p= 0,006 p<,05		474

3. Tabloda görüldüğü gibi, katılımcıların %23,8'i "kesinlikle kullanılmıyor", %6,1'i "kullanılmıyor", %9,9'u "fikrim yok", %45,6'sı "kullanılıyor", %14,6'sı ise "kesinlikle kullanılıyor" söylemektedir. Dolayısıyla katılımcılar Irak Türkçesi %60,2 oranla devlet dairelerinde kullanılmaktadır.

Bu tutum durumunun parametrelerini belirlemek için farklı sosyokültürel kategoriler göz önünde bulundurulmuştur. Ki-kare testine göre Irak Türkçesi'nin devlet

dairelerindeki kullanım durumu ile cinsiyet [$p= 0,440$. $p>,05$] ve eğitim durumu [$p= 0,250$. $p>,05$] arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak yaş [$p= 0,016$. $p<,05$], meslek [$p= 0,025$. $p<,05$], ikamet yeri [$p= 0,0001$. $p<,05$] ve sosyal durum (kentsel ve kırsal) [$p= 0,006$. $p<,05$] arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. 50 yaş ve üzeri katılımcılar diğer katılımcılara %70,0 oranla, işsiz katılımcılar diğer katılımcılara %67,7 oranla, Selahaddin ilinden olan katılımcılar diğer katılımcılara %78,8 oranla ve kırsal alanda olan katılımcılar diğer katılımcılara %66,3 oranla Irak Türkçesi'nin devlet dairelerinde "kullanılıyor" ve "kesinlikle kullanılıyor" olduğunu söylemektedirler. Dolayısıyla katılımcılar, Irak Türkçesini %62,8 oranla devlet dairelerinde kullanılmaktadır.

Kamusal Alanda Türkçe Kullanımına Yönelik Tutumlar

4. Tabloda katılımcılara, Irak Türkçesi'nin kamusal alanlarda kullanımına yönelik durumunu belirlemek amacıyla "sokak, kafe, restoran gibi, kamusal alanlarda Irak Türkçesi kullanılıyor mu?" sorusu sorulmuş yanıt olarak 0 "kesinlikle kullanılmıyor", 1 "kullanılmıyor", 2 "fikrim yok", 3 "kullanılıyor", 4 "kesinlikle kullanılıyor" seçenekleri önerilmiştir.

Tablo 4. Kamusal Alanlarda Irak Türkçesi'nin Kullanımına İlişkin Yüzde ve Ki-kare Testi Sonuçları.

Seviye %	Cinsiyet		Yaş				Meslek					
	Erkek	Kadın	(10-19)	(20-34)	(35-49)	50+	Emekli	Hanımı	Öğrenci	İşsiz	Özel	Resmi
0	10,6	10,5	10,0	11,8	9,0	11,5	11,1	8,0	9,9	12,9	21,4	6,7
1	2,4	1,3	0,8	1,7	1,6	3,5	5,6	0,0	0,0	0,0	4,3	3,0
2	4,9	7,0	6,7	9,2	6,6	0,9	5,6	2,0	6,4	6,5	5,7	6,7
3	55,9	59,0	55,8	52,9	64,8	55,8	61,1	68,0	52,5	48,4	47,1	64,0
4	26,1	22,3	26,7	24,4	18,0	28,3	16,7	22,0	31,2	32,3	21,4	19,5
T	245	229	120	119	122	113	18	50	141	31	70	164
arson's x ²	x ² = 2,599 Sd= 4 p= 0,627 p >,05		x ² = 14,907 Sd= 12 p= 0,247 p >,05				x ² = 31,452 Sd=20 p= 0,049 p <,05					
Seviye %	Eğitim Durumu					İkamet Yeri				Sosyal		Toplam
	E0	E1	E2	E3	E4	ahaddin	Kerkük	Erbil	Musul	Kentsel	Kırsal	
0	0,0	3,6	3,8	8,3	14,1	7,1	2,4	21,0	10,3	11,3	9,2	10,5
1	9,1	0,0	0,0	0,0	3,1	0,0	1,2	6,0	1,0	2,6	0,6	1,9
2	0,0	3,6	3,8	7,5	6,1	0,0	1,2	17,0	4,9	7,1	3,7	5,9
3	45,5	60,7	62,3	55,8	57,3	57,6	58,8	39,0	65,7	61,1	50,3	57,4
4	45,5	32,1	30,2	28,3	19,5	35,3	36,5	17,0	18,1	18,0	36,2	24,3
T	11	28	53	120	262	85	85	100	204	311	163	474
arson's x ²	x ² = 26,414 Sd= 16 p= 0,048 p <,05					x ² = 80,980 Sd= 12 p= 0,0001 p <,05			x ² = 21,426 Sd=4 p= 0,0001 p <,05			

4. Tabloda görüldüğü gibi, katılımcıların %10,5'i "kesinlikle kullanılmıyor", %1,9'u kullanılmıyor, %5,9'u "fikrim yok", %57,4'ü "kullanılıyor", %24,3'ü ise "kesinlikle kullanılıyor" söylemektedir. Dolayısıyla katılımcılar tarafından Irak Türkçesi %81,7 oranla kamusal alanlarda kullanılmaktadır.

Bu tutum durumunun parametrelerini belirlemek için farklı sosyokültürel kategoriler göz önünde bulundurulmuştur. Ki-kare testine göre Irak Türkçesi, sokak, kafe, restoran gibi, kamusal alanlarda kullanım yeterlilik durumu ile cinsiyet [p= 0,627. p >,05] ve yaş [p= 0,247. p >,05] arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Ancak meslek [$p= 0,049$. $p<,05$], eğitim durumu [$p= 0,048$. $p<,05$], ikamet yeri [$p= 0,0001$. $p<,05$] ve sosyal durum (kentsel ve kırsal) [$p= 0,0001$. $p<,05$] arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Türkçeyi, ev hanımı katılımcılar diğer katılımcılara toplam %90,0 oranla, E1 (okuma yazma biliyor/ okul terk) grubundaki katılımcılar diğer katılımcılara toplam %92,8 oranla, Kerkük ilinden olan katılımcılar diğer katılımcılara toplam %95,4 oranla ve kırsal alanda olan katılımcılar diğer katılımcılara toplam %86,5 oranla sokak, kafe, restoran gibi kamusal alanlarda kullanılmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar %81,7 oranla Irak Türkçesini kullanmaktadırlar.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Dil, hiçbir zaman aynı durumda ve aynı şekilde kalmamış zaman zaman değişim yaşayarak toplumun dili haline gelmiştir. Geçmişten günümüze ulus-devlet inşası sürecinde dil politikası her zaman halkı birleştiren en önemli unsur olmuştur.

Bu çalışmada, Musul, Erbil, Kerkük ve Selahaddin illerinde yaşayan Irak Türklerinin ana dillerini kullanma konusundaki tutumlarının farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcılar yüksek oranla Irak Türkçesinin resmi bir dil olmasını desteklemektedirler. Irak Türkçesinin resmi bir dil olması konusunda katılımcıların istekleri ile yaş, meslek, eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak cinsiyet, ikamet yeri ve sosyal durum (kentsel ve kırsal) arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Erkek katılımcılar kadın katılımcılara göre %99,6 oranla bu dilin resmi bir dil olmasını desteklemektedirler. İkamet kategorisine bakıldığında Kerkük ve kentsel alan katılımcıları diğer katılımcılara göre daha yüksek oranla bu dilin resmi bir dil olmasını desteklemektedirler. Dolayısıyla katılımcılar tarafından Irak Türkçesi %97,7 oranla resmi bir dil olması desteklenmektedir.

Irak Türklerinin devlet dairelerinde Türkçeye yönelik dil tutumları ile cinsiyet ve eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak yaş, meslek, ikamet yeri ve kentsel/ kırsal köken durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Türkçe, 50 yaş ve üzeri katılımcılar diğer katılımcılara %70,0 oranla, işsiz katılımcılar diğer katılımcılara %67,7 oranla, Selahaddin ilinden olan katılımcılar diğer katılımcılara %78,8 oranla ve kırsal alanda olan katılımcılar diğer katılımcılara %66,3 oranla devlet dairelerinde kullanılmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların %62,8 oranında Irak Türkçesi'ni devlet dairelerinde kullandıkları belirlenmiştir.

Ki-kare testine göre Irak Türkçesi, sokak, kafe, restoran gibi, kamusal alanlarda kullanım yeterlilik durumu ile yaş ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak meslek, eğitim durumu, ikamet yeri ve sosyal durum (kentsel ve kırsal) arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Türkçeyi, ev hanımı

katılımcılar diğer katılımcılara göre %90,0 oranla, E1 (okuma yazma biliyor/ okul terk) grubundaki katılımcılar diğer katılımcılara göre %92,8 oranla, Kerkük ilinden olan katılımcılar diğer katılımcılara göre %95,4 oranla ve kırsal alanda olan katılımcılar diğer katılımcılara göre toplam %86,5 oranla sokak, kafe, restoran gibi kamusal alanlarda kullanılıyor ve kesinlikle kullanıldığını söylemektedirler. Dolayısıyla katılımcıların %81,7 oranında Irak Türkçesi'ni kamusal alanlarda kullandıkları belirlenmiştir.

Bu araştırmanın sonuçlara göre, Irak Türklerinin kamusal ve kurumsal alanlarda ana dillerine tamamen bağlı olmasalar da yüksek düzeylerde olumlu tutum sergiledikleri görülmektedir. Anayasada Irak Türklerine verilen konuşma hakları çoğu devlet dairelerinde uygulanmamaktadır. Bu hakların talep edilmesi ve devlet dairelerinde Türkçe iletişim kurulmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akkan, Erdoğan (1999). *Irak*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bosnalı, S. (2007). *İran Azerbaycan Türkçesi toplumdilbilimsel bir inceleme*. İstanbul: Sanat Kitabevi
- Bosnalı, S. (2012). *Dil Edimi Açısından Halaçcanın Konumu*. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 8(32), 45-67.
- CIHAD, S. B., & AKSOY, B. (2019). Irak'ta Yaşayan Türkmen Ortaokul Öğrencilerinin Millî Kimlik Algularının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Kerkük Örneği. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi (ANKAD)*, 3(1), 1-14. <https://ankad.org/index.php/ankad/article/view/46> 28 Ağustos 2024
- Crystal, D. (1992). *An Encyclopedic Dictionary of Language & Languages*. Cambridge, Blackwell.
- Çağlar Köng, G. (1991). Toplumdilbilim açısından dil ve dil türleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 59-70.
- Demiral, A.A.Y. (2022) التعصب وعلاقته بالذكاء الاخلاقي لدى طلبة كلية التربية للعلوم الانسانية (2022) والصرفة دراسة مقارنة. *Kirkuk University Journal: Humanity Studies*, 15(2), 363-391.
- Demirci, F. (1991). *Irak Türklerinin dünü bugünü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Duman, B. (Haziran, 2014). Irak'ta 2014 Seçimleri IŞID Operasyonları ve Irak'ın Geleceği, *Orsam*, Rapor No. 190.
- Fishman J.A. (1991). *Reversing language shift: theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Güvenç, B. (1976). *Değerler, tutumlar ve davranışlar. Toplum bilimlerinde araştırma ve yöntem*. Der. Ruşen. Keleş. Ankara: TODAİE Yayınları. Hürmüzlü H. (2015): Irak'ta Resmi Diller Yasası ve Türkmenler. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi* <https://www.orsam.org.tr/tr/irak-ta-resmi-diller-yasasi-ve-turkmenler/> 8 Temmuz 2024
- Irak Cumhuriyeti Yüksek Yargı Mahkemesi, *Irak Anayasaları* <https://www.hjc.iq/destor/> 8 Temmuz 2024.
- Irak İstatistik ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kurumu, *Nüfus Göstergesi* <https://www.cosit.gov.iq/ar/2013-01-31-08-43-38> 28 Ağustos 2024

- İnce. Ö. N. (2020). المدينة التاريخية مركز لتجمع الثقافات المعاصرة والحاضرة - وثيقة المدينة التاريخية نموذجاً , *Kirkuk University Journal: Humanity Studies* 15 (3), 147-160.
- Jaafer, K.S. (2022). Irak Türklerinin Eğitimde Dil Tercihleri. *Dilbilim Dergisi*, 0(39), 35-50. <https://doi.org/10.26650/jol.2022.1183190> 29 Haziran 2024
- Karahan, F. (2001, 24-25 Mayıs). Sakarya ili aralık köyünde yaşayan Boşnakların etnikdilsel canlılık oranları, dillerine ve kimliklerine ilişkin tutumları, toplumsal ağları içinde dil kullanımları. *XV. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.*
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Koçsoy, Ş. (1991). *Irak Türkleri ve Türk-Irak İlişkileri 1932- 1963*, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- Lewis, M. P., & Simons, G. F. (2009). Assessing Endangerment: Expanding Fishman's GIDS. *In Revue Roumaine de Linguistique*, 55(2)103–120. <http://punaha-korero/otcsdav/nodes/15981660/8585> 28 Haziran 2024
- Milli kimlik (t.y.). Türk Dil Kurumu içinde <https://sozluk.gov.tr/> 27 Ağustos 2024
- Özkan M. vd. (2013). *Yükseköğretimde Türk dili yazılı ve sözlü anlatım*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sümer, F. (1980). *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Weeks, J., Rutherford, J., vd.,(1998). *Kimlik: Topluluk/ Kültür/Farklılık*. İstanbul: Sarmal Yayınları.